

RECENZJE, OMÓWIENIA I SPRAWOZDANIA

PERSPECTIVA

LEGNICKIE STUDIA TEOLOGICZNO-HISTORYCZNE

Rok XXIV 2025 nr 2 (47) s. 157-161

Ks. ADAM R. PROKOP*

Eugeniusz Sakowicz,
Rozmowy minione... o Kościele, religii, nauce,
Wydawnictwo „Scirptum”, Kraków 2023, ss. 340

Przedmowa (s. 5-15), napisana przez ks. prof. dr. hab. Janusza Mariańskiego (*1940), zaczyna się od laudacji na temat autora (s. 5-8), Eugeniusza Sakowicza (*1955), emerytowanego już profesora teologii, do którego specjalizacji należą

[...] zagadnienia dotyczące podstaw dialogu międzyreligijnego, religii niechrześcijańskich w nauczaniu Jana Pawła II, komparatystyki religii, współczesnej eklezjologii i pedagogiki religii (s. 8).

Następnie ukazana została struktura oraz geneza pozycji (s. 8-11), która zawiera 22 wywiady przeprowadzone w latach 1999-2002, ukazujące się na łamach kwartalnika „Homo Dei”, a ich tematem przewodnim była ocena szans i zagrożeń dla Polaków oraz ich religijności w rozpoczynającym się tysiącleciu. Trzecia część przedmowy (s. 12-15) zawiera zarys nieco anachronicznych rozważań odnośnie do socjologicznej sytuacji religii i wiary na przestrzeni ostatnich czterech dekad, z założenia stanowiących prolegomena do lektury książki, która zostaje określona jako ważna, oryginalna oraz aktualna pozycja w polskiej literaturze naukowo-publicystycznej (s. 11, 15). Odautorskie słowo wstępne (s. 17-25) wychodzi od znaczenia rozmowy, określonej mianem wyróżnika człowieczeństwa oraz elementu powołania ludzkiego. Autor wyjaśnia raz jeszcze genezę oraz strukturę książki, by następnie uzasadnić dobór rozmówców do dialogu o religijności w perspektywie nauki, kultury, sztuki oraz polityki.

* Ks. Adam R. Prokop – absolwent teologii Uniwersytetu w Jarobrodzie (Niemcy) i filozofii Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; licencjat kanoniczny uzyskany na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6048-9675>.

Pierwsza część, zatytułowana *Kościół – religia – dialog* (s. 27-196), zawiera 11 rozmów. Inaugurującym interlokutorem jest ks. bp Józef Zawitkowski (1938-2020); tytuł tego rozdziału (s. 30-38) to werset biblijny (1 Kor 13,1a), a dialog rozpoczyna się od teologii krzyża, by następnie, poprzez różnicę pomiędzy teologią naukową i ludową, dojść do wagi wrażliwości, za której antagonizm uznane zostaje powszechne aktualnie chamstwo, a której najgłębszym wyrazem jej miłość. Brak tej ostatniej został nawet uznany za wielki grzech chrześcijan – jego skutkiem są rozłamy we wspólnocie.

Drugi rozmówca, prof. dr hab. Wiesław Jan Wysocki (*1950) w wywiadzie *Kościół i społeczeństwo na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa* (s. 40-48) wskazuje na powtarzalność niektórych wydarzeń w rozwoju społeczeństw, wątpi w wiedzę historyczną Polaków, kreowaną przez „historycznych propagandystów” i „łże-historyków”, relatywizuje polski antysemityzm i ostrzega przed degrengoladą prowadzącą od *carpe diem* do „róbta, co chceta”. Jednak według niego cywilizacja miłości może być zbudowana na dialogu.

Światłość jest w nas (s. 50-66) to rozmowa z ks. prof. dr. hab. Janem Kruciną (1928-2020). Ów objaśnia antropologię chrześcijańską oraz pryncypia katolickiej nauki społecznej, zwłaszcza pojęcie dobra wspólnego, bazując na encyklikach społecznych tudzież rozumieniu pracy przez Jana Pawła II (1920-2005), wskazując na błędy marksizmu czy zagrożenia liberalizmu, zwłaszcza w kontekście prawdy i innych wartości, które nie mogą podlegać większościowemu głosowaniu.

Ks. bp dr Piotr Libera (*1951), kolejny interlokutor autora, pragnie *Budować jedność Kościoła* (s. 68-76), stawiając w jego centrum (choć niebezskrytycznie) hierarchię uważnie wsłuchaną w laikat i jego charyzmaty, słuchającą rad papieskich u progu trzeciego tysiąclecia, skupioną na działalności charytatywnej i świadomą wspólnotowości Kościoła, który znalazł się na dziejowym wirażu.

W rozmowie *Religia wymaga od człowieka odpowiedzialności* (s. 78-89) ks. bp prof. dr. hab. Tadeusz Pikus (*1949) wychodzi od szkiców przemagania kryzysu w Kościele hiszpańskim oraz rosyjskim, poprzez aksjologię i apologetykę Aleksandra Mienia (1935-1990), dochodzi do kwestii wiarygodności Kościoła, także na tle umacniającej się w Polsce naiwnej wiary konsumpcyjnej.

Szósty rozmówca, ks. prof. dr hab. Piotr Nitecki (1949-2011), stawia pytanie, czy człowiek jest sługą czy kreatorem prawdy (s. 92-101)? Prawda zostaje tu przedstawiona jako wartość decydująca o zwycięstwie lub porażce człowieka, zarówno w systemach totalitarnych, jak i przy odzyskanej – także dzięki postawie Jana Pawła II oraz Jerzego Popiełuszki (1947-1984) – wolności, ponadto w kontekście podmiotowości laikatu i autentycznego dialogu.

Katecheza w perspektywie trzeciego tysiąclecia (s. 104-122) rozczarowuje nie tylko jałowością wywodu ks. prof. dr. hab. Romana Murawskiego (1930-2016) o historii katechezy wraz z inkulturacją, ale też anachronicznością problematyki kształcenia katechetów i stosunku lekcji religii do katechezy parafialnej.

Na tym tle nad wyraz przejmująco wybija się zwięzłe, autobiograficzne wspomnienie obozu koncentracyjnego (s. 121-122). Rozmowa z ks. abp. dr. Stanisławem Gądeckim (*1949), zatytułowana *Dialog w prawdzie i miłości* (s. 124-139), dotyczy przede wszystkim fundamentalnego dialogu pomiędzy judaizmem a chrześcijaństwem, ale zawiera także ostrzeżenie przed ideologiczną tyranią przekonania o większościowym prawie do ustalania wartości.

Przedłużeniem tej rozmowy jest *Dialog chrześcijańsko-żydowski w perspektywie trzeciego tysiąclecia* (s. 142-158), gdzie interlokutorem jest ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski (*1951), a tematem stereotypy, uprzedzenia i urojona asymetria „dzieci jednego Boga”, z uwypukleniem trudności, a także antychrześcijańskich oraz antypolskich postaw niektórych kręgów judaistycznych.

Imam Zbigniew Żuk (*1939), przedstawiony pod swymi muzułmańskimi imionami, domaga się, by *Dostosować to, co ludzkie, do tego, co boskie* (s. 160-175). Wywiad pozostaje wewnętrznie sprzeczny, gdyż z jednej strony wybrane zostały z Koranu cytaty pokazujące wagę pokoju oraz miłosierdzia, z drugiej postulowany jest reżim religijny w społeczeństwie, bez żadnego zająknięcia odnośnie do rzeczywiście panujących tyranii i terroryzmu islamskich dyktatur.

Pierwszą część zamyka wywiad z autorem pt. *Wszyscy jesteśmy dziećmi jednego Boga* (s. 178-196), przeprowadzony przez Janusza Serafina CSsR (*1954). Stanowi on swoisty manifest programowy całej publikacji: od filozoficzno-teologicznych podstaw dialogu, po ambiwalentną, acz niepozbawioną samokrytyki, ocenę islamu oraz innych religii czy ruchów, kończąc na meandrach rozmów z ideologicznym a- i antyteizmem.

Drugą połowę *Nauka – kultura – polityka* (s. 197-334) otwiera postulat o. prof. dr. hab. Mieczysława A. Krąpca (1921-2008) *Wrócić do rzeczywistości* (s. 200-212), osnuty wokół ontyczności transcendentaliów, gdzie zadaniem człowieka pozostaje dążenie (by nie napisać: walka o...) do prawdy, a moralność jest drogą odkrywania dobra.

Swoistą kontynuacją jest wywiad z ks. prof. dr. hab. Romanem Bartnickim (*1943) *W dobie relatywizmu szukać prawdy* (s. 213-223), który wychodząc od roli uniwersytetu w szukaniu prawdy, dochodzi do moralności etycznie zakorzenionej w Biblii.

Ks. abp. prof. dr. hab. Józef Życiński (1948-2011) szkicuje *Kościół zatroskany o człowieka* (s. 226-234), wskazując na odpowiedzialność za duchowy kształt przyszłej Europy, a jednocześnie uwydatniając ambiwalencję ludzkich zachowań, także wśród katolików.

Kościół potrzebuje sztuki, sztuka potrzebuje Kościoła (s. 236-242) to motto rozmowy z prof. dr. h.c. Krzysztofem Zanussim (*1939), znanym reżyserem, który stara się przypomnieć o zobowiązaniu sztuki wobec piękna jako jednego z transcendentaliów, przy czym krytycznie odnosi się do jej nowożytnej historii, ale także

do jej katolickich odbiorców, niemniej jednak przypominając, że przemianę na lepsze zawsze należy rozpoczynać od siebie.

Wywiad *Potrzebujemy romantyzmu społeczników* (s. 244-260) z dr Stanisławą Grabską (1922-2008) opowiada historię Klubów Inteligencji Katolickiej, propaguje także wysiłek u podstaw na rzecz realizacji cywilizacji życia związany z afirmatywną postawą otwartą a zaangażowaną.

Redaktor Grzegorz Polak (*1952) chciałby *Więcej dobrej nowiny w mediach* (s. 262-273), które zdominowane są przekazem negatywnym, także te katolickie – mimo powstania Katolickiej Agencji Informacyjnej i mimo wszystko pozytywnego bilansu polskiego, katolickiego krajobrazu medialnego.

Natomiast redaktor Andrzej Gelberg (*1945) przyznaje: *Tęsknię za nową wiosną Solidarności* (s. 276-282), a jego wyznanie pozostaje bardzo nostalgiczne, krytyczne wobec rozmywania pojęć w polityce oraz mass mediach, ale jednak z nadzieją, że uda się Kościołowi nie całkiem przegrać batalię o język.

Dołącza doń były premier, prof. dr hab. Jerzy Buzek (*1940): *Wierzę, że idea solidarności nie straciła swego znaczenia* (s. 284-300), opiera to natomiast na relatywizacji znaczenia dat, protestanckim etosie pracy i ogólnospołecznym wymiarze idei solidarności; w kwestiach religijno-wyznaniowych – jak na wytrawnego polityka przystało – zgrabnie lawirując pomiędzy tolerancją a indyferentyzmem.

Prof. dr hab. Hanna Suchocka (*1946) to kolejny interlokutor z wyżyn polityki. *Nie zaprzepaściliśmy daru wolności* (s. 302-312) pozostaje diagnozą drogi trudnej, niezakończonej, ale zwieńczonej już kilkoma sukcesami, m.in. w zakresie praworządności, aczkolwiek stale wymagającej trudu i zaangażowania, także politycznego, autentycznych katolików.

Ów wysiłek podkreśla także były marszałek Maciej Płażyński (1958-2010) w rozmowie *Przełamać bariery sumienia* (s. 314-320), zręcznie kluczący pomiędzy subsydiarnością a jej ograniczeniami, wartościami chrześcijańskimi a wolnością sumienia, lecz świadomy tego, że ustroju wszyscy nieustannie się uczą.

Polityk i dziennikarz Czesław Ryszka (*1946) to ostatni interlokutor Sakowicza. *Polska ma do spełnienia ważną misję* (s. 322-334) to skądinąd słuszna diagnoza społeczeństwa i dziejów na progu wieków, jednak przedstawiona z nadmiernym patetyzmem o zabarwieniu apokaliptycznym.

Całość zamyka podkreślające wartość dialogu posłowie (s. 335-336) Piotra Koźlaka CSsR (*1963) oraz spis rozmów opublikowanych na łamach „Homo Dei” (s. 337-338), z którego wynika, że nie udało się uzyskać zgód (por. s. 20) na książkową publikację rozmowy z ks. prof. dr. hab. Andrzejem Szostakiem (*1945) oraz Tomaszem Wołkiem (1947-2022).

Prezentowana publikacja może budzić zastrzeżenia formalne (wiele niedociągnięć, a nawet błędów, nie wyłączając ortograficznych), dziwić powinny obszernie powtórzenia (długi cytat na s. 25, choć oryginał jest na s. 37-38; kto jest autorem słów zamieszczonych zarówno na s. 8-9 jak i 18-19?). Powtarzana niemalże do

znudzenia janpaulologia i zauważony już brak w przedmowie (s. 10) wśród rozmówców socjologów, psychologów, pedagogów oraz ekonomistów to niewątpliwe mankamenty treściowe tej pozycji. Niemniej jednak odautorski zamysł, by słuchać nie tylko swoich racji, gdyż to prowadzi do samozadowolenia lub rozerwania jedności (s. 21), został osiągnięty. Umieszczenie biogramów (niezaktualizowanych, jedynie o ewentualną datę śmierci) oraz zdjęć (choć można zakwestionować ich dobór...) przybliża, zgodnie z planem (s. 24) każdego rozmówcę. Część z tych wypowiedzi pozostaje grafomańskim samouwielbieniem, nie brak wszakże autentycznych świadectw. Stąd omówiona publikacja konsekwentnie przypomina, że

strzec się należy naiwności – nie żyć fikcją, ale rzeczywistością, oceniać prawidłowo i zgodnie z tą oceną działać (s. 196),

gdyż to niewątpliwie także aktualnie pomaga i napomina, że

społeczeństwem zdemoralizowanym, nie ceniącym własnej historii i tradycji religijnej można manipulować i rządzić bez większego wysiłku (s. 332).